

xPhO Summer Course 2025

Trưởng nhóm: *Carina*

Mục lục

Lời mở đầu	7
1 Mở Đầu Về Giải Tích	9
1.1 Hàm Số	10
1.1.1 Đồ thị Hàm Số	10
1.1.2 Các hàm thông dụng	11
1.2 Giới Hạn Hàm Số	12
1.2.1 Ví dụ về Giới Hạn	12
1.2.2 Giới Hạn ở vô cùng và một số quy tắc tính Giới Hạn	14
1.3 Đạo Hàm	15
1.3.1 Khái niệm	15
1.3.2 Một số quy tắc đạo hàm	16
1.3.3 Xấp xỉ tuyến tính và vi phân	16
1.4 Ứng Dụng Của Đạo Hàm Và Vi Phân	18
1.5 Phương Trình Tham Số	18
1.6 Hướng Dẫn Học	21
1.7 Bài tập	21
1.8 Lời giải	25
2 Vector & Đại Số Tuyến Tính	27
2.1 Vector	27
2.1.1 Giới thiệu	27
2.1.2 Các phép toán với Vector	27
2.1.3 Cơ sở Vector và Hệ Toạ Độ	27
2.1.4 Hàm Vector	27
2.2 Động Học	27
2.2.1 Toạ độ cong	27
2.2.2 Các thông số Động Học	27
2.3 Nhập môn Đại Số Tuyến Tính	27
2.3.1 Giới thiệu về ma trận	27
2.3.2 Phép biến đổi tuyến tính	27
2.3.3 Các phép toán trên ma trận	27
3 Chuyển Động Của Chất Điểm Trong Mặt Phẳng	29
3.1 Tích phân	29
3.1.1 Ý tưởng	29
3.1.2 Định lý cơ bản của giải tích	29
3.2 Phương trình vi phân (thường)	29
3.3 Chuyển động trong mặt phẳng	29
3.3.1 Bài toán ném xiên	29

3.3.2	Định lý cộng vận tốc giữa các hệ quy chiếu chuyển động tịnh tiến so với nhau	29
3.3.3	Định lý cộng gia tốc giữa các hệ quy chiếu chuyển động tịnh tiến so với nhau	29
3.3.4	Tiếp cận bài toán chuyển động	29
4	Cơ Động Lực Học Chất Điểm	31
4.1	Ba Định Luật Newton	31
4.1.1	Định luật thứ nhất	31
4.1.2	Định luật thứ hai	31
4.1.3	Định luật thứ ba	31
4.1.4	Một số "loại" động lượng khác	31
4.2	Nguyên lý tương đối Galileo	31
4.2.1	Phép biến đổi Galileo	31
4.2.2	Luận bàn	31
4.3	Các lực cơ học	31
4.4	Liên kết	31
4.4.1	Các ràng buộc hình học	31
4.4.2	Vai trò của các loại lực liên kết	31
4.5	Phương pháp tiếp cận một bài toán động lực học	31
5	Dao Động	33
6	Phương Pháp Số Trong Mô Phỏng	35
7	Mở Đầu Về Giải Tích Vector & Các Định Luật Bảo Toàn	37
8	Năng Lượng	39
9	Nhập Môn Cơ Học Giải Tích	41
9.1	Liên kết động học	41
9.1.1	Bậc tự do	41
9.1.2	Liên kết Holonom và liên kết phi Holonom	42
9.1.3	Ứng dụng đạo hàm toàn phần và ma trận Jacobian trong tính toán vận tốc, gia tốc các điểm của cơ hệ Holonom	43
9.1.4	Lực bị động trong bài toán liên kết Holonom	43
9.2	Cơ học Lagrange	43
9.2.1	Nguyên lý tác dụng tối thiểu	43
9.2.2	Phương trình Lagrange loại II	43
9.2.3	Phương trình Lagrange loại I	43
9.2.4	Động lượng suy rộng	43
9.2.5	Định lý Noether	43
9.2.6	Giải phương trình chuyển động bằng phương pháp Runge-Kutta 4	43
9.2.7	Tính toán lực bị động dựa trên phương trình Lagrange loại 2	43
9.3	Các lý thuyết cơ học giải tích khác	43
9.3.1	Cơ học Hamilton	43
9.3.2	Nguyên lý Gauss về liên kết tối thiểu	43
9.3.3	Phương trình Appell cho cơ hệ phi Holonom	43
9.4	Bài tập	43
9.5	Lời giải	45

10 Bàn Về Giải Một Bài Toán Cơ Học	47
10.1 Động lực học hệ 1 bậc tự do	47
10.1.1 "Khối lượng hiệu dụng" trong hệ 1 bậc tự do	47
10.1.2 Thành phần "gia tốc hướng tâm" đối với hệ tọa độ suy rộng	47
10.2 Động lực học hệ đa bậc tự do và Robotic	47
10.2.1 Ma trận quán tính	47
10.2.2 Phương trình tổng quát trong điều khiển hệ đa vật và ma trận Christoffel	47
10.3 Điều khiển Robot công nghiệp	47
10.3.1 Mô phỏng và giải hệ phương trình vi phân trong Robotic	47
10.3.2 Điều khiển Robot bằng thuật toán PID bù trọng trường	47
10.4 Động học Robotic	47
10.4.1 Động học thuận và bảng Denavit-Hartenberg	47
10.4.2 Động học nghịch Robotic	48
10.4.3 Thay thế ma trận Christoffel bằng ma trận hướng tâm/Coriolis - Tích Kronecker	48
10.4.4 Bài tập	48
10.4.5 Lời giải	48
11 Đo Lường & Xử Lý Số Liệu	49
11.1 Phân tích thứ nguyên và dự đoán quy luật vật lý	49
11.2 Bài toán hồi quy và hồi quy tuyến tính	49
11.2.1 Bài toán hồi quy trong học máy	49
11.2.2 Hồi quy hàm đơn biến, hàm mất mát và hệ số tương quan	49
11.2.3 Hồi quy hàm đa biến	49
11.2.4 Hồi quy đa thức	49
11.3 Tối ưu hàm mất mát	49
11.3.1 Thuật toán Gradient descent	49
11.3.2 Các thuật toán tối ưu khác: Newton, Gauss-Newton, Levenberg-Marquardt	49
11.4 Học sâu và mạng Neural	49
11.4.1 Bài toán phân loại trong học máy	49
11.4.2 Mô hình mạng Neural	49
11.4.3 Thuật toán lan truyền ngược	49
12 Tổng Kết	51
A Python Cơ Bản	53
B Phân Tích Thứ Nguyên	55

Lời mở đầu

Đây là phần mở đầu.

Tuần 1

Mở Đầu Về Giải Tích

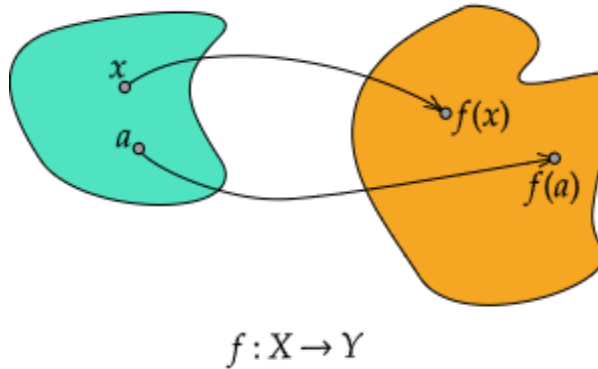
- Rơi tự do là sự thay đổi vị trí theo thời gian, đường cong là một hình thay đổi hướng. Đây là hai loại thay đổi chính thúc đẩy sự phát triển của giải tích, một môn toán học xoay quanh hai phép toán là đạo hàm và tích phân.
- Sự ra đời và phát triển của nó xoay quanh hình học và vật lý với muôn vàn vấn đề thú vị mà có thể nói tóm gọn: *Giải tích là toán học của sự thay đổi.*
- Các nhà toán học cổ đại (chủ yếu làm việc với hình học) đã luôn đau đầu vì hai bài toán: *tìm tiếp tuyến của một đường cong bất kỳ*, và *tính diện tích dưới một đường cong*. Archimedes đã có một số kết quả nổi bật với phương pháp vét cạn. Nhưng phải cho tới thế kỷ XVII, với đại số của Viète, hình học giải tích của Descartes và Fermat cùng với mối quan tâm dâng cao về chuyển động của các thiên thể mới thúc đẩy mạnh mẽ việc khai thác mảnh đất hoang này với đỉnh cao là các công trình của Newton và Leibniz.
- Như vậy, một cách tự nhiên để tiếp cận giải tích là thông qua hình học giải tích, tức là hình học với các tọa độ, phương trình thay vì các lập luận logic thuần túy như trong hình học Euclid cổ điển. Cụ thể hơn, các đối tượng hình học như điểm, đường thẳng, đường cong,... sẽ được mô tả bởi các hàm số cùng phương trình qua đó ta có thể thực hiện các phép toán đại số.
- Khái niệm về giới hạn (hàm số) đã sớm nảy nở từ thời cổ đại thông qua bài toán nghịch lý Achilles và con rùa của Zeno đã quá nổi tiếng.
- Trong khi đó, ý tưởng căn bản của phép toán đạo hàm và vi phân là khảo sát sự thay đổi thông qua phân nhỏ một đại lượng hữu hạn (độ dài, thời gian,...) ra thành vô số khoảng nhỏ. Chia một thành hai phần, chia hai phần thành bốn phần và tiếp diễn như vậy vô hạn lần: các khoảng thu được là rất rất nhỏ, không bằng 0 nhưng nhỏ hơn bất cứ số thực dương nào.
- Điều này lại có liên hệ gì với khái niệm giới hạn?

Trong tuần 1, chúng tôi sẽ trình bày nội dung về hàm số và giới hạn của hàm số, đạo hàm và vi phân cùng ứng dụng của chúng.

1.1 Hàm Số

Định nghĩa 1.1.1. Hàm f là một quy tắc cho tương ứng mỗi phần tử x thuộc tập hợp X với một và chỉ một phần tử, kí hiệu $f(x)$, thuộc tập hợp Y .

- X được gọi là tập hợp (miền) xác định của hàm f .
- Y được gọi là tập hợp giá trị của hàm f .
- Nếu X và Y là tập các số thực, khi đó hàm được gọi là hàm số.

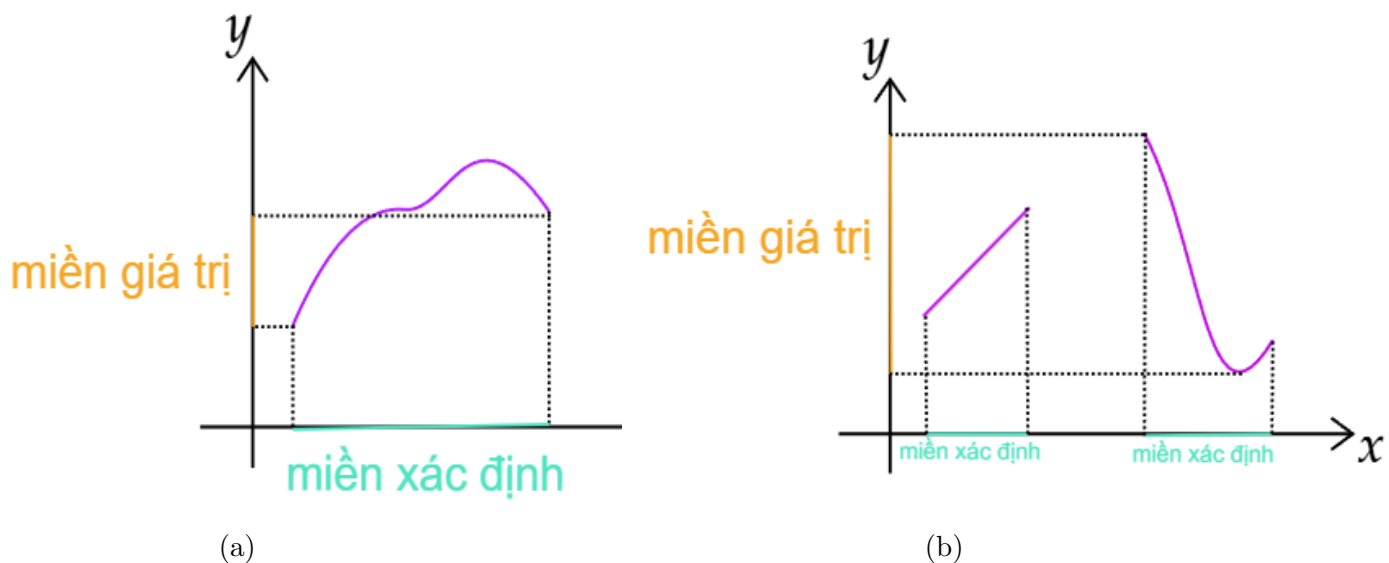
1.1.1 Đồ thị Hàm Số

Hàm số có thể được biểu diễn bằng công thức, bảng, đồ thị hoặc mô tả bằng lời nói. Trong đó trực quan nhất là biểu diễn thông qua đồ thị.

Định nghĩa 1.1.2. Đồ thị của hàm số f có miền xác định X là tập hợp các cặp có thứ tự

$$\{(x, f(x)) \mid x \in X\}.$$

Nói cách khác, đồ thị của f bao gồm mọi điểm (x, y) sao cho $y = f(x)$ với $x \in X$

Hình 1.1: Ví dụ về đồ thị hàm số

Các điểm này có thể là vô số, tạo thành những đường cong hoặc đường thẳng trên mặt phẳng, liên tục hoặc rời rạc. Song không phải mọi đường bất kỳ đều là đồ thị của một hàm số nào đó. Để là đồ thị của một hàm số, mỗi hoành độ x phải tương ứng với một tung độ y duy nhất. Nghĩa là không được có hai điểm khác nhau trên đồ thị có cùng hoành độ nhưng khác tung độ. Một cách trực quan, *không có đường thẳng thẳng đứng (vuông góc với trục hoành) nào cắt đồ thị của một hàm số nhiều hơn một lần.* (xem 1.1)

Hình 1.2: So sánh

1.1.2 Các hàm thông dụng

Trong khi xử lý các bài toán, chúng ta thường gặp các hàm số có dạng tổng quát. Các hàm này được phân loại theo dạng biểu thức của chúng. Dưới đây là một số loại hàm số cơ bản:

- Hàm *tuyến tính* có dạng $f(x) = ax + b$, với a và b là các hằng số. Đồ thị của hàm tuyến tính là một đường thẳng.
Ví dụ: $2x + 3$.
- Hàm *đa thức* có dạng $P(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$, với a_n, a_{n-1}, \dots, a_0 là các hằng số và $n \in \mathbb{N}$ là bậc của đa thức.
Ví dụ: $x^2 - 4x + 4$; $x^5 + 2x^2 - 5x + 1$; $3x + 2$.
- Hàm *lũy thừa* có dạng $f(x) = x^\alpha$, với $\alpha \in \mathbb{R}$ là một hằng số.
Ví dụ: $x^2, x^{-3} = \frac{3}{x}, x^{5/2} = \sqrt{x^5} = (\sqrt{x})^5$.
- Hàm *tỷ lệ* có dạng $f(x) = \frac{P(x)}{Q(x)}$, với $P(x)$ và $Q(x)$ là các đa thức. Ví dụ: $\frac{x^2+1}{x-2}$.

Trên đây được gọi chung là các hàm *đại số*, tức là các hàm có thể được biểu diễn bằng các toán tử đại số như cộng, trừ, nhân, chia và lũy thừa.

Ví dụ : $\frac{(x^5+x^3-x^2+4)^{3/2}}{x+\sqrt{x}}$.

Ta cũng liệt kê thêm một số hàm không thuộc loại trên.

Ví dụ như các hàm *siêu việt*:

- Hàm *lượng giác* là các hàm $\sin x, \cos x, \tan x, \dots$ mà có thể được định nghĩa thông qua các điểm trên một đường tròn đơn vị.

- Hàm mũ và lôgarit lần lượt có dạng $f(x) = a^x$ và $f(x) = \log_a x$, với $a > 0$ là một hằng số. Cái sau là hàm nghịch đảo của cái trước, tức là $\log_a a^x = x$ và $a^{\log_a x} = x$. Ví dụ: 2^x và $\log_2 x$; e^x và $\ln x$.

Hay, hàm xác định từng phần là các hàm được xác định bởi các công thức khác nhau trên các miền khác nhau của tập xác định.

Ví dụ, hàm giá trị tuyệt đối $f(x) = |x|$ được định nghĩa là:

$$f(x) =$$

Trong tất cả những hàm vừa liệt kê lại có một số hàm có tính chất chung. Chẳng hạn như tính chẵn lẻ, tính đồng biến nghịch biến, tính liên tục,...

Trước khi sang phần tiếp theo, hãy nói qua thêm một khái niệm nữa, đó là *hàm hợp*. Ta biết rằng hàm số là một thứ mà ta cho vào một giá trị và sẽ cho ra một giá trị nào đó. Trên cơ sở này, hàm hợp là một hàm số mà đầu vào của nó là đầu ra của một hàm số khác.

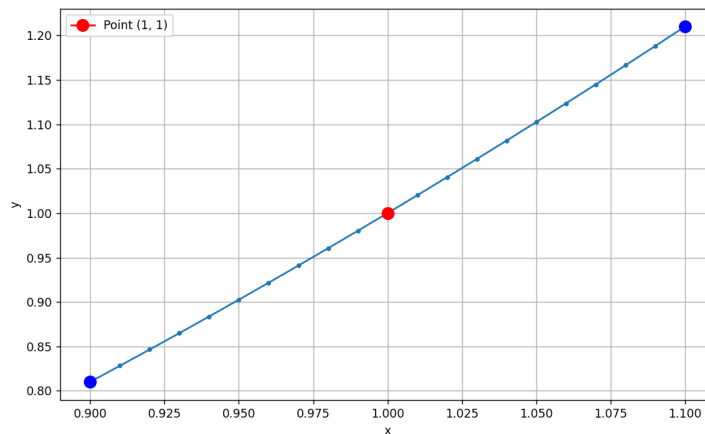
Xét hai hàm $f(x)$ và $g(x)$, hàm hợp của chúng được ký hiệu là $f(g(x))$ và được đọc là "hàm f của hàm g tại x ". Hàm hợp này sẽ nhận đầu vào là giá trị của hàm $g(x)$ và trả về giá trị của hàm f tại điểm đó.

Ví dụ: $f(x) = x^2$, $g(x) = \sin x$ vậy $f(g(x)) = f(\sin x) = \sin^2 x$.

1.2 Giới Hạn Hàm Số

1.2.1 Ví dụ về Giới Hạn

Xét hàm số $y = x^2$, phóng to đồ thị vào gần điểm $(1; 1)$:

Hình 1.3: Đồ thị $y = x^2$ được phóng to trong khoảng $[0.9; 1.1]$

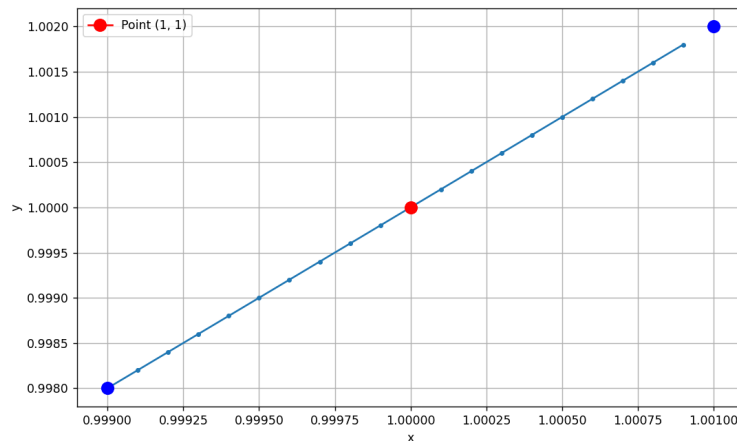
Hãy tưởng tượng có hai con bọ xuất phát từ hai điểm xanh và bò lại gần điểm màu đỏ trên con đường tạo thành từ đoạn đồ thị này. Để tiến tới đó, con bọ thứ nhất, xuất phát từ bên trái, phải đi qua các điểm nằm trong khoảng $[0.9; 0.999]$. Trong khi đó, con bọ thứ hai, xuất phát từ bên phải, phải trải qua các điểm nằm trong khoảng $[1.001; 1.1]$.

Ta thấy chúng quả thực đang tiến tới gần điểm $(1; 1)$ bởi không chỉ hoành độ mà tung độ của chúng cũng dần tiến đến giá trị bằng 1 (như được kiểm chứng trong bảng bên dưới).

Bảng 1.1: Bảng giá trị $y = x^2$ khi x tới gần 1

Bên trái		Bên phải	
x	y	x	y
0.900	0.8100	1.100	1.2100
0.925	0.8556	1.075	1.1556
0.950	0.9025	1.050	1.1025
0.975	0.9506	1.025	1.0506
0.990	0.9801	1.010	1.0201
0.995	0.9900	1.005	1.0100
0.999	0.9980	1.001	1.0020

Sau khi cả hai lần lượt tới điểm $(0.999; 0.9980)$ và $(1.001; 1.0020)$, chúng tiếp tục di chuyển và để quan sát quá trình tiếp theo, ta tiếp tục phóng to khoảng đồ thị nằm giữa chúng:

Hình 1.4: Khoảng $[0.999; 1.001]$ với hai vị trí ban đầu mới được đánh dấu

Như vậy sự phóng to này có thể tiếp tục vô hạn lần nữa trong khi khoảng cách giữa hai con bọ và điểm màu đỏ càng nhỏ dần. Dù vậy, ta biết rằng trong thực tế rồi chúng sẽ đến được điểm màu đỏ.¹

Nhưng nếu giả sử tại hai điểm nào đó rất rất gần $(1; 1)$, đường bị gãy (và phía dưới chúng là vực sâu), hai chú bọ không thể tiến lên được nữa. Rồi vấn đề tiếp tục xảy đến rằng chỉ cần vị trí của các điểm này *luôn gần điểm $(1; 1)$ hơn chúng*, hai chú bọ đáng thương sẽ phải tiếp tục di chuyển với một quá trình "phóng to vô hạn" như vậy mãi mãi.

Định nghĩa 1.2.1. Giả sử $f(x)$ xác định trong một khoảng (miền) giá trị nào đó của x có chứa a (có thể xác định hoặc không xác định tại a). Khi đó ta viết

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = L$$

và nói "giới hạn của $f(x)$, khi x tiến tới a , bằng L " nếu chúng ta có thể lấy các giá trị $f(x)$ gần L một cách tùy ý bằng cách lấy các giá trị của x đủ gần a (từ bất cứ phía nào), nhưng không được bằng a .

Định nghĩa vừa đưa ra về giới hạn có vẻ khá trừu tượng và thiếu chặt chẽ. Dẫu thế trong khuôn khổ chương trình, ta sẽ không đào sâu vào vấn đề chặt chẽ trong lý luận giới hạn. Thay vào đó, hy vọng với ví dụ vừa rồi, các bạn có thể phần nào thu được trực giác về khái niệm này.

¹Đoạn đường mà chúng trải qua sẽ nhỏ dần. Quãng đường chúng phải đi sẽ là một tổng có vô số hạng tử với các hạng tử phía sau ngày càng nhỏ mà may thay, tổng này có giá trị hữu hạn.

1.2.2 Giới Hạn ở vô cùng và một số quy tắc tính Giới Hạn

Định nghĩa 1.2.2. Ta viết

$$\lim_{x \rightarrow a^-} f(x) = L$$

để nói rằng giới hạn của $f(x)$ khi x tiến tới a từ phía bên trái (tức là x nhỏ hơn a) bằng L .

Tương tự, với $x > a$, ta viết

$$\lim_{x \rightarrow a^+} f(x) = L.$$

Định lý 1.

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = L \leftrightarrow \lim_{x \rightarrow a^-} f(x) = L, \lim_{x \rightarrow a^+} f(x) = L.$$

Nghĩa là nếu giới hạn trái và phải khi $x \rightarrow a$ cùng bằng nhau thì giới hạn của hàm số tại điểm đó là tồn tại. Ta cũng thừa nhận nếu hàm số tồn tại giới hạn tại điểm nào đó, giới hạn đó là duy nhất. Như đã thể hiện thông qua ví dụ ở trên.

Định nghĩa 1.2.3. Ta viết

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \infty$$

nếu $f(x)$ có thể nhận các giá trị lớn tùy ý khi cho x nhận các giá trị đủ gần a , nhưng không được bằng a .

Điều này dễ hiểu nếu xét hàm $1/x$ với $a = 0$: lấy 1 chia 100, rồi lấy 1 chia 10, chia 0.1, 0.01, ... kết quả thu được sẽ ngày càng lớn. Nếu lấy 1 chia $1/10^6$, sẽ có được 10^6 . Và cứ thế. Chú ý rằng vô hạn không phải một con số. Nó, ở đây, là một giới hạn.

Ta cũng có thể có điều ngược lại:

$$\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = L$$

để diễn tả khi x nhận các giá trị lớn tùy ý (tiến tới vô cùng) thì $f(x)$ tiến tới gần giá trị xác định L một cách tùy ý. Trong trường hợp hàm số là $1/x$, ý của ta là tương đương với cho x nhận một giá trị nào đó đủ lớn ($10^2, 10^3, 10^4, 10^n \dots$) sao cho có thể coi $1/x = 10^{-n} \approx 0$.

Cũng có thể viết

$$\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = \infty.$$

để nói rằng $f(x)$ có thể nhận các giá trị lớn tùy ý khi x đủ lớn.

Để kết thúc phần này, ta thừa nhận và tổng kết những tính chất sau: Giả sử c là một hằng số, $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = A$ và $\lim_{x \rightarrow a} g(x) = B$

- $\lim_{x \rightarrow a} c = c.$
- $\lim_{x \rightarrow a} cf(x) = cA.$
- $\lim_{x \rightarrow a} (f(x) \pm g(x)) = A \pm B.$
- $\lim_{x \rightarrow a} (f(x))^{m/n} = A^{m/n}.$
- $\lim_{x \rightarrow a} f(x)g(x) = AB.$
- Nếu $f(x) = g(x)$ khi $x \neq a$, thì $A = B.$
- $\lim_{x \rightarrow a} f(x)/g(x) = A/B, B \neq 0.$

Định lý 2. Xét các hàm số $g(x), f(x), h(x)$ xác định trên miền chứa a (có thể có hoặc không xác định tại a), với mọi x khác a :

$$g(x) \leq f(x) \leq h(x)$$

,và giả sử

$$\lim_{x \rightarrow a} g(x) = \lim_{x \rightarrow a} h(x) = L.$$

Thì,

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = L.$$

1.3 Đạo Hàm

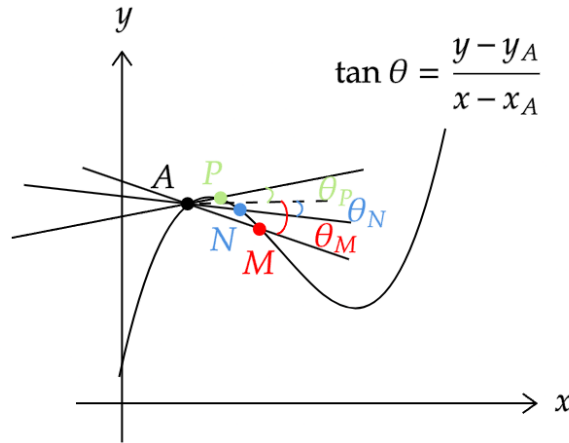
1.3.1 Khái niệm

Định nghĩa 1.3.1. *Đạo hàm* của hàm số f tại giá trị a , kí hiệu bởi $f'(a)$, là

$$f'(a) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{f(a + \Delta x) - f(a)}{\Delta x} \quad (1.1)$$

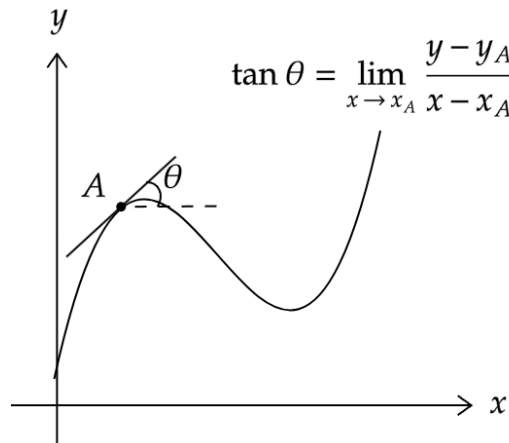
nếu giới hạn này tồn tại.

Ý nghĩa hình học trực quan của đạo hàm là nó thể hiện độ dốc của đồ thị và tốc độ biến thiên của hàm số. Ta xét độ dốc của các đường cát tuyến đi qua A:²

Hình 1.5: Độ dốc của các đường cát tuyến đi qua A (các góc $\theta_M, \theta_N, \theta_P$)

Nếu các điểm M, N, P tiến gần đến điểm A , độ dốc của các đường cát tuyến này sẽ tiến gần đến một giá trị nhất định, chính là độ dốc của tiếp tuyến. Độ dốc này chính là đạo hàm của hàm số tại điểm A :

Hình 1.6: Liên hệ giữa đạo hàm và độ dốc (độ lớn góc θ) của đồ thị

Cũng từ hình vẽ trên, ta có thể thấy đạo hàm chính là hệ số góc của tiếp tuyến đồ thị. Vì thế, ta có thể biểu diễn phương trình của đường tiếp tuyến tại $x = a$:

$$y = f(a) + f'(a)(x - a) \quad (1.2)$$

²Ở đây góc θ_M và θ_N có giá trị âm.

Một ví dụ Vật Lý có thể kể đến là chuyển động của một vật. Nếu ta xét hàm số $s(t)$ là quãng đường vật đi được theo thời gian t , thì đạo hàm của nó tại thời điểm t chính là vận tốc của vật tại thời điểm đó, kí hiệu là $v(t) = s'(t)$.

1.3.2 Một số quy tắc đạo hàm

Dưới đây là đạo hàm của một số hàm thông dụng:

- Đạo hàm của hàm đa thức:

$$\frac{d}{dx}x^n = nx^{n-1} \quad (1.3)$$

- Đạo hàm của các hàm lượng giác:

$$\begin{aligned} \frac{d}{dx}(\sin x) &= \cos x & \frac{d}{dx}(\tan x) &= \sec^2 x \\ \frac{d}{dx}(\cos x) &= -\sin x & \frac{d}{dx}(\cot x) &= -\csc^2 x \end{aligned}$$

- Đạo hàm của hàm mũ và hàm logarit:

$$\frac{d}{dx}e^x = e^x, \quad \frac{d}{dx}\ln x = \frac{1}{x} \quad (1.4)$$

Tương tự như giới hạn, đạo hàm cũng có một số tính chất quan trọng:

- *Tính chất tuyến tính*: Nếu $f(x)$ và $g(x)$ là hai hàm số theo x , và c là một hằng số, thì

$$(cf + g)' = cf' + g' \quad (1.5)$$

- *Quy tắc nhân*: Nếu $f(x)$ và $g(x)$ là hai hàm số theo x , thì

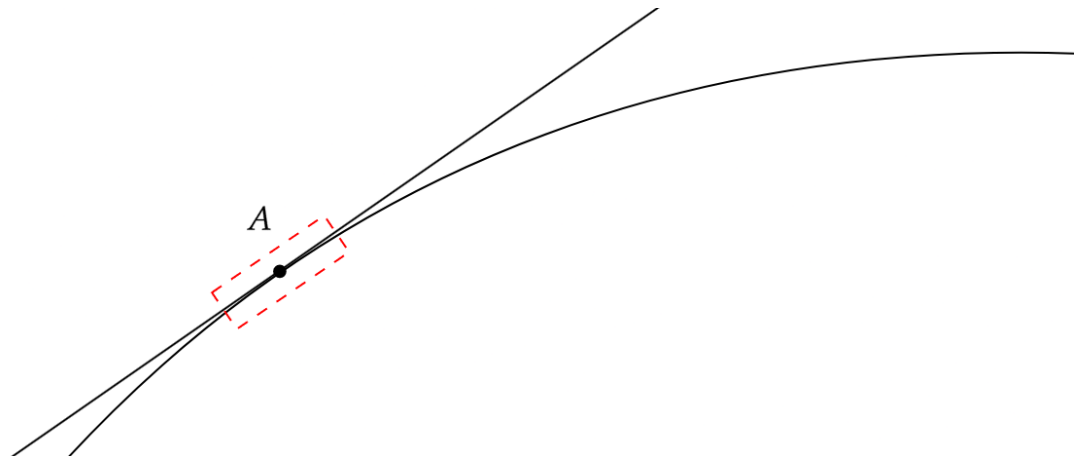
$$(fg)' = fg' + f'g \quad (1.6)$$

- *Quy tắc chia*: Nếu $f(x)$ và $g(x)$ là hai hàm số theo x , với $g(x) \neq 0$, thì

$$\left(\frac{f}{g}\right)' = \frac{f'g - fg'}{g^2} \quad (1.7)$$

1.3.3 Xấp xỉ tuyến tính và vi phân

Tiếp theo ta sẽ nói về một ứng dụng quan trọng khác của đạo hàm. Nếu phóng to đồ thị tại điểm $x = a$, ta có thể thấy đồ thị hàm số trông khá giống với tiếp tuyến của nó tại điểm này.

Hình 1.7: Phóng to đồ thị hàm số tại điểm $x = a$

Từ quan sát trên, ta có thể nghĩ tới một phép xấp xỉ.

Định nghĩa 1.3.2. Ở lân cận điểm $x = a$, ta có thể xấp xỉ hàm số $f(x)$ bằng phương trình đường tiếp tuyến tại điểm này:

$$f(x) \approx f(a) + f'(a)(x - a) \quad (1.8)$$

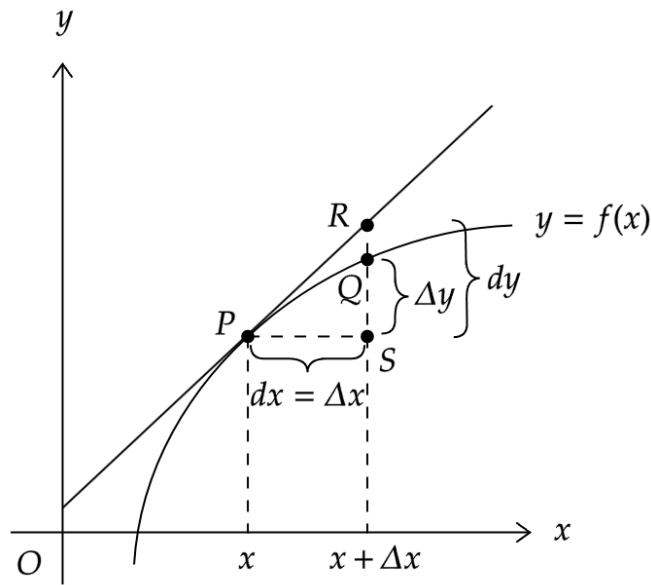
đây được gọi là **xấp xỉ tuyến tính**.

Ý tưởng đằng sau phép xấp xỉ tuyến tính đôi khi được phát biểu bằng **phép lấy vi phân**.

Định nghĩa 1.3.3. Nếu $y = f(x)$, **vi phân** dx là một biến độc lập. Lúc đó **vi phân** dy được xác định theo dx bởi phương trình:

$$dy = f'(x)dx \quad (1.9)$$

và **phép lấy vi phân** trên có ý nghĩa hình học như hình vẽ:

Hình 1.8: Ý nghĩa hình học của phép lấy vi phân

Từ kí hiệu bên trên, ta có thể viết lại đạo hàm theo cách khác:

$$f'(x) = \frac{dy}{dx} \quad (1.10)$$

Đây được gọi là **kí hiệu Leibniz cho đạo hàm**.

Đối với một hàm số $f(x)$ có dạng phức tạp theo x , ta có thể viết lại nó dưới dạng hàm hợp $f(g(x))$ sao cho $f(g)$ và $g(x)$ có dạng đơn giản hơn, sau đó áp dụng quy tắc sau để thực hiện phép đạo hàm:

Định nghĩa 1.3.4. Quy tắc đạo hàm hợp: Nếu f là hàm số có đạo hàm tại $g(x)$, và g là hàm số có đạo hàm tại x , thì đạo hàm của hàm hợp $f(g(x))$ được tính theo công thức:

$$f'(x) = \frac{df}{dx} = \frac{df}{dg} \cdot \frac{dg}{dx} = f'(g(x)) \cdot g'(x) \quad (1.11)$$

Thực tế, quy tắc này không đơn giản là khử đi tử và mẫu số giống như phép nhân phân số. Việc chứng minh quy tắc sẽ phức tạp hơn, nhưng đó sẽ là nhiệm vụ của bạn trong bài tập Ví dụ: $f(x) = \sqrt{x^2 + 1}$ có thể được viết lại dưới dạng hàm hợp $f(g(x))$ với $g(x) = x^2 + 1$.

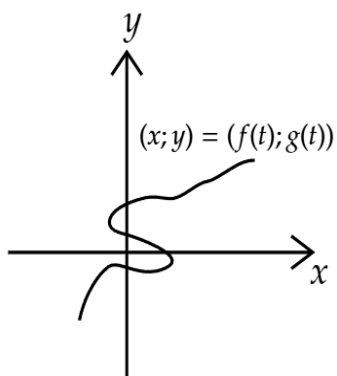
1.4 Ứng Dụng Của Đạo Hàm Và Vi Phân

1.5 Phương Trình Tham Số

Định nghĩa 1.5.1. *Giả sử hai tọa độ x, y trên mặt phẳng tọa độ lần lượt là các hàm của một biến thứ ba, t (gọi là tham số) được biểu diễn qua các phương trình:*

$$x = f(t), \quad y = g(t),$$

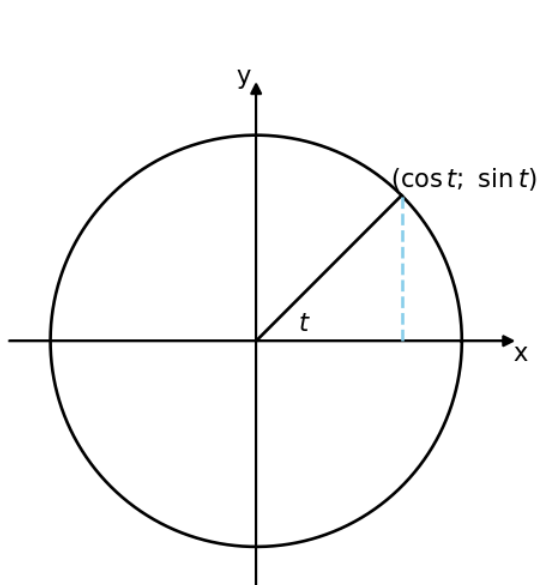
gọi là các phương trình tham số. Mỗi một giá trị của t xác định một điểm $(x; y)$. Khi tham số thay đổi, điểm $(x; y)$ thay đổi và vẽ ra một đường cong trên mặt phẳng tọa độ gọi là đường cong tham số.

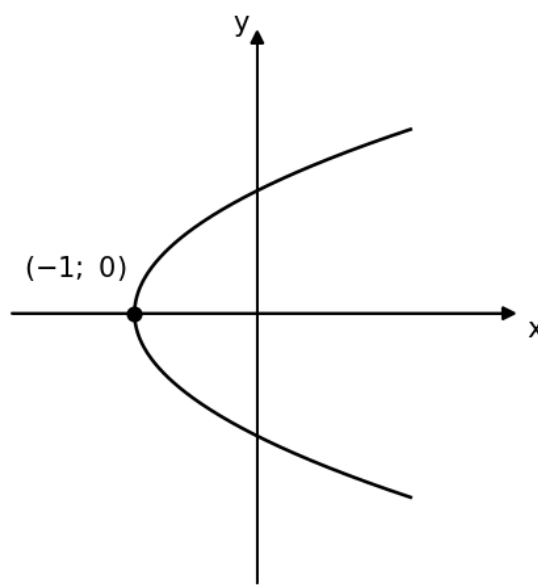
Hình 1.9: Đường cong tham số

Về tổng quát, đường cong với phương trình tham số $x = f(t)$, $y = g(t)$, $a \leq t \leq b$ có điểm đầu $(f(a), g(a))$ và điểm cuối $(f(b), g(b))$.

Sau đây là một số ví dụ cụ thể:

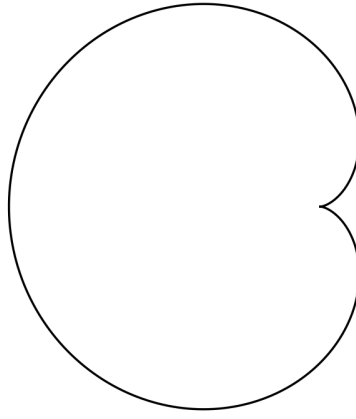

(a) Đường tròn đơn vị
 $x = \cos t$, $y = \sin t$
 $0 \leq t \leq 2\pi$

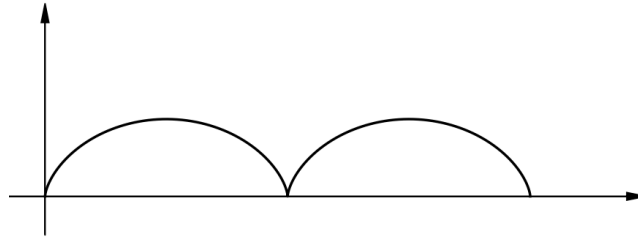
(b) Parabol nằm ngang
 $x = t^2 - 1$, $y = t$
 $-1 \leq t \leq 1$

Hình 1.10

Hình 1.11: Đường Cardioid

$$x = 2 \cos t - \cos 2t, \quad y = 2 \sin t - \sin 2t$$

Hình 1.12: Đường Cycloid

$$x = t - \sin t, \quad y = 1 - \cos t \quad (0 \leq t \leq 4\pi)$$

Thông thường khi tiếp cận một bài toán chuyển động, tham số thường xuất hiện một cách tự nhiên qua các đại lượng vật lý mà diễn hình là thời gian.

Xem xét một điểm chuyển động trên mặt phẳng tọa độ, hai tọa độ sẽ có dạng $x = x(t)$ và $y = y(t)$. Đây được gọi là các phương trình chuyển động, nếu biết chúng và điều kiện ban đầu sẽ có thể biết được các thông số động học của nó ở mọi thời điểm. Các thông số động học được đề cập ở đây là *vị trí, vận tốc,...*, trong đó ta định nghĩa:

- Vị trí của điểm $t = \tau$ được xác định bởi cặp số $(x(\tau), y(\tau))$.
- Vận tốc của điểm tại thời điểm $t = \tau$ được xác định bởi cặp số $(x'(\tau), y'(\tau))$.

===== Thông thường khi tiếp cận các bài toán về chuyển động, tham số t thường xuất hiện một cách tự nhiên thông qua các đại lượng. Trong đó diễn hình là thời gian.

Xét một điểm chuyển động trên mặt phẳng tọa độ, *hệ phương trình chuyển động* của nó có dạng:

Hệ phương trình chuyển động này mô tả sự phụ thuộc của các tọa độ của điểm theo thời gian và đồng thời bao hàm cả quỹ đạo của nó nếu biết các điều kiện đầu và cuối.

Định nghĩa 1.5.2.

$$v_x(v_y) = \frac{dx}{dt} \left(\frac{dy}{dt} \right) \quad (1.12)$$

được gọi là thành phần vận tốc của điểm đó trên trục $Ox(Oy)$.

Định nghĩa 1.5.3.

$$a_x(a_y) = \frac{dv_x}{dt} \left(\frac{dv_y}{dt} \right) = \frac{d^2x}{dt^2} \left(\frac{d^2y}{dt^2} \right) \quad (1.13)$$

được gọi là thành phần gia tốc của điểm đó trên trục $Ox(Oy)$.

»»» > 85f158090def3e8cfb2ab8474b6c1d667448b6a6

1.6 Hướng Dẫn Học

1.7 Bài tập

Hàm số

Bài 1.1: Tìm miền xác định của các hàm số sau

- (a) $\frac{x-2}{2x-1}$
- (b) $\frac{\ln(1+x)}{x-1}$
- (c) $\sqrt{1-2x} + 3 \arcsin\left(\frac{3x-1}{2}\right)$ ($\sin x = y \leftrightarrow x = \arcsin y$)
- (d) $\frac{1}{xe^x}$
- (e) $\ln(3x+1) + 2 \ln(x+1)$

Bài 1.2: Tìm tập hợp giá trị của các hàm số sau

- (a) $x^2 - 6x + 5$
- (b) $2 = 3 \sin x$
- (c) $|x| + x + 1 = y + |y|$
- (d) 4^{-x^2}

Bài 1.3: Chứng minh

- (a) $\cos(\alpha + \beta) = \cos \alpha \cos \beta - \sin \alpha \sin \beta.$
- (b) $\sin(\alpha + \beta) = \sin \alpha \cos \beta + \sin \beta \cos \alpha.$

Gợi ý: [Định lý Ptoleme](#)

Vẽ đồ thị của hàm

Chú ý: Ta có thể vẽ đồ thị của hàm có dạng $y = Af(k(x-a)) + b$ theo đồ thị của hàm $f(x)$

- $y = f(x-a)$: đồ thị ban đầu được tịnh tiến theo trục Ox một đại lượng a .
- $y = f(x) + b$: đồ thị ban đầu được tịnh tiến theo trục Oy một đại lượng b .
- $y = Af(x)$: đồ thị xuất phát được giãn ra A lần theo trục Oy .
- $y = f(kx)$: đồ thị xuất phát được giãn ra $1/k$ lần theo trục Ox .

Bài 1.4: Vẽ đồ thị các hàm số trong hai bài tập ở trên bằng

a. Desmos

b. Python (đối với hàm tuần hoàn thì vẽ trong khoảng $[-\pi; \pi]$; đối với các hàm khác, lựa chọn điểm đầu và cuối sao cho thu được mọi miền của hàm)

Bài 1.5: Vẽ một hình tam/tứ/ngũ/lục giác đều bằng Desmos và Python.

Bài 1.6: Giải các phương trình sau thông qua việc vẽ đồ thị bằng Python

- (a) $\tan x = x$.
- (b) $\ln x = x - 2$.
- (c) $x^3 - 15x = 4$.
- (d) $x^5 - 4x^2 + 3 = 0$.

Hàm hợp

Bài 1.7: Các hàm số trong phần là hàm hợp của những hàm nào? Hãy phân tích cụ thể thứ tự của chúng.

Bài 1.8: Nguyên lý quy nạp

Cho S_n là một phát biểu về số nguyên dương n . Giả sử rằng:

- S_1 đúng.
- S_{k+1} đúng khi S_k đúng.

Khi đó S_n đúng với tất cả các số nguyên dương n .

Sử dụng điều này để giải các bài toán sau:

- (a) Nếu $f_0(x) = x/(x+1)$ và $f_{n+1}(x) = f_0(f_n(x))$ với $n = 0, 1, 2, \dots$, tìm một công thức cho $f_n(x)$.
- (b) Nếu $f_0(x) = x^2$ và $f_{n+1}(x) = f_0(f_n(x))$ với $n = 0, 1, 2, \dots$, tìm một công thức cho $f_n(x)$.

Phương trình hàm

Bài 1.9: Tìm hàm $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ sao cho

- (a) $f(a+b) = f(a) + f(b)$
- (b) $f(ab) = f(a)f(b)$
- (c) $f(a+b) = f(a)f(b)$
- (d) $f(ab) = f(a) + f(b)$

Giới hạn hàm số

Bài 1.10: Chứng minh

(a)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x} = 1.$$

(b)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{1}{x}\right)^x = e = 2,71828\dots$$

(c)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{(1+x)^m - 1}{x} = m.$$

Bài 1.11: Tính các giới hạn sau

(a)

$$\lim_{x \rightarrow 4} \frac{5x + 2}{2x + 3}$$

(b)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{3x + 5}{2x + 7}$$

(c)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{x^3 + 2x^2 + 3x + 4}{4x^3 + 3x^2 + 2x + 1}$$

(d)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{3x^4 - 2}{\sqrt{x^8 + 3x + 4}}$$

(e)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \sqrt{x^2 + 8x + 3} - \sqrt{x^2 + 4x + 3}$$

(f)

$$\lim_{x \rightarrow 3} \frac{x^2 - 9}{x^2 - 3x}$$

(g)

$$\lim_{x \rightarrow 1} \frac{x^3 - x^2 - x + 1}{x^3 + x^2 - x - 1}$$

(h)

$$\lim_{x \rightarrow 2} \frac{\sqrt{1 + x + x^2} - \sqrt{7 + 2x - x^2}}{x^2 - 2x}$$

Bài 1.12: Sử dụng các kết quả trong **Bài 1.10** tính

(a)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin mx}{x}$$

(b)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{1 - \cos 5x}{x^2}$$

(c)

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{x^2 + 5x + 4}{x^2 - 3x + 7} \right)^x$$

(d)

$$\lim_{x \rightarrow 2} \left(\frac{x}{2} \right)^{\frac{1}{x-2}}$$

So sánh các vô cùng bé

Giả sử $\alpha(x)$ và $\beta(x)$ là các vô cùng bé khi $x \rightarrow a$. Hay, $\lim_{x \rightarrow a} \alpha(x) = 0$ và $\lim_{x \rightarrow a} \beta(x) = 0$.

- Nếu $\lim_{x \rightarrow a} \frac{\alpha}{\beta} = 0$, thì ta nói rằng α là vô cùng bé bậc cao so với β , kí hiệu $\alpha = o(\beta)$.
- Nếu $\lim_{x \rightarrow a} \frac{\alpha}{\beta} = m (m \neq 0)$, thì ta nói α và β là các vô cùng bé cùng bậc. Đặc biệt nếu $m = 1$, ta gọi chúng là các vô cùng bé tương đương, kí hiệu $\alpha \sim \beta$.
- Nếu α^k và β là các vô cùng bé cùng bậc, trong đó $k > 0$, ta nói rằng vô cùng bé β có bậc k so với α .

Ta chú ý một số tính chất của các đại lượng vô cùng bé:

- Tích hai vô cùng bé là vô cùng bé cấp cao so với các nhân thức.
- Các vô cùng bé là tương đương khi và chỉ khi hiệu của chúng là vô cùng bé cấp cao so với chúng.
- Nếu tỷ số của hai vô cùng bé có giới hạn, thì giới hạn này không đổi nếu ta thay mỗi vô cùng bé bằng một vô cùng bé tương đương.

Lưu ý sự tương đương của các đại lượng vô cùng bé sau đây: nếu $x \rightarrow 0$ thì

$$\sin x \sim x, \tan x \sim x, \arcsin x \sim x, \arctan x \sim x, \ln(1+x) \sim x$$

Bài 1.13: Bằng cách thay tử và mẫu số bằng các vô cùng bé tương đương, tính

(a)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sqrt{1+2x} - 1}{\tan 3x}$$

(b)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\ln \cos x}{\ln(1+x^2)}$$

(c)

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{(1+x)^{3/5} - 1}{(1+x)(1+x)^{2/3} - 1}$$

Đạo hàm

Bài 1.14: Tính $y'(x)$

(a)

$$y = \ln(x + \sqrt{x^2 + 1}).$$

(b)

$$y = \ln(\sqrt{2 \sin x + 1} + \sqrt{2 \sin x - 1}).$$

(c)

$$y = \frac{x}{2} \sqrt{x^2 + k} + \frac{k}{2} \ln(x + \sqrt{x^2 + k}).$$

(d)

$$y = \ln^2 \frac{\sqrt{4 \tan x + 1} - 2\sqrt{\tan x}}{\sqrt{4 \tan x + 1} + 2\sqrt{\tan x}}.$$

(e)

$$y = \frac{1}{2}[(x + \alpha)\sqrt{x^2 + 2\alpha x + \beta} + (\beta - \alpha^2)\ln(x + \alpha + \sqrt{x^2 + 2\alpha x + \beta})].$$

(f)

$$y = \sqrt{x + \sqrt{x + \sqrt{x}}}.$$

Phương pháp đạo hàm lấy lô-ga(tạm dịch)³

Bài 1.15: Tính

(a)

$$\frac{(2x - 1)^3 \sqrt{3x + 2}}{(5x + 4)^2 \sqrt[3]{1 - x}}.$$

(b)

$$y = x^{x^2}.$$

Hàm logarit nói chung và hàm \ln nói riêng đặc biệt có nhiều công dụng trong tính toán. Ta hãy liệt kê ra hai tính chất sẽ được bàn đến sau đây:

- $\ln(xy) = \ln x + \ln y$.
- $\ln x^\alpha = \alpha \ln x$.

Tính chất đầu tiên là khả năng biến một tích thành một tổng, một thứ dễ tính hơn rất nhiều. Tính chất thứ hai lại có khả năng biến một hàm mũ phức tạp thành một tích rõ ràng hơn về sự phụ thuộc vào biến.

Xét hàm $y(x)$ có thể được viết thành tích của nhiều hàm số:

$$y = f_1^{\alpha_1}(x) \cdot f_2^{\alpha_2}(x) \cdots f_n^{\alpha_n}(x) \implies \ln y = \alpha_1 \ln f_1 + \alpha_2 \ln f_2 + \cdots + \alpha_n \ln f_n.$$

Đạo hàm hai vế,

$$\frac{y'}{y} = \alpha_1 \frac{f_1'}{f_1} + \alpha_2 \frac{f_2'}{f_2} + \cdots + \alpha_n \frac{f_n'}{f_n}.$$

Hãy quay lại xử lý **Bài 1.15** với công cụ này.

Bài 1.16: Tính

(a)

$$y = x^{\ln x}.$$

(b)

$$y = \frac{x^2 \sqrt{1+x}}{(x-1)^3 \sqrt[5]{5x-1}}.$$

1.8 Lời giải

³Đọc thêm tại [Logarithmic differentiation](#)

Tuần 2

Vector & Đại Số Tuyến Tính

2.1 Vector

2.1.1 Giới thiệu

2.1.2 Các phép toán với Vector

2.1.3 Cơ sở Vector và Hệ Toạ Độ

2.1.4 Hàm Vector

2.2 Động Học

2.2.1 Toạ độ cong

2.2.2 Các thông số Động Học

2.3 Nhập môn Đại Số Tuyến Tính

2.3.1 Giới thiệu về ma trận

2.3.2 Phép biến đổi tuyến tính

2.3.3 Các phép toán trên ma trận

Tuần 3

Chuyển Động Của Chất Điểm Trong Mặt Phẳng

3.1 Tích phân

3.1.1 Ý tưởng

3.1.2 Định lý cơ bản của giải tích

3.2 Phương trình vi phân (thường)

3.3 Chuyển động trong mặt phẳng

3.3.1 Bài toán ném xiên

3.3.2 Định lý cộng vận tốc giữa các hệ quy chiếu chuyển động tịnh tiến so với nhau

3.3.3 Định lý cộng gia tốc giữa các hệ quy chiếu chuyển động tịnh tiến so với nhau

3.3.4 Tiếp cận bài toán chuyển động

Tuần 4

Cơ Động Lực Học Chất Điểm

4.1 Ba Định Luật Newton

4.1.1 Định luật thứ nhất

4.1.2 Định luật thứ hai

4.1.3 Định luật thứ ba

4.1.4 Một số "loại" động lượng khác

4.2 Nguyên lý tương đối Galileo

4.2.1 Phép biến đổi Galileo

4.2.2 Luận bàn

4.3 Các lực cơ học

4.4 Liên kết

4.4.1 Các ràng buộc hình học

4.4.2 Vai trò của các loại lực liên kết

4.5 Phương pháp tiếp cận một bài toán động lực học

Tuần 5

Dao Động

Tuần 6

Phương Pháp Số Trong Mô Phỏng

Tuần 7

Mở Đầu Về Giải Tích Vector & Các Định Luật Bảo Toàn

Tuần 8

Năng Lượng

Tuần 9

Nhập Môn Cơ Học Giải Tích

9.1 Liên kết động học

Phần lớn các học sinh bắt đầu khảo sát các liên kết chuyển động dựa trên những trục giác mơ hồ, các nhận định cảm tính các phương pháp đổi hệ quy chiếu. Thoạt đầu, sự thông minh và sự nhạy bén về khả năng tưởng tượng hình học giúp cho nhiều học sinh nhanh chóng giải quyết được vấn đề một cách hiệu quả. Song, với các cơ hệ phức tạp bao gồm nhiều liên kết chuyển động, các vật chuyển động trong không gian 3 chiều, những quan sát cảm tính thường xuyên mang đến những kết luận sai. Các lý thuyết về liên kết động học, ứng dụng giải tích trong khảo sát các liên hệ về tọa độ, lực, gia tốc mang đến sự chặt chẽ. Không những giúp cho chúng ta có một lời giải chắc chắn, các lý thuyết về liên kết là một đường lối chuẩn mực cho lời giải các bài toán cơ học, giúp không chỉ con người với trí khả năng tư duy trừu tượng sâu sắc, mà ngay cả các hệ thống máy tính, lập trình cũng có thể tự thiết lập được các phương trình vi phân mô tả chuyển động.

Trong mục này, chúng ta sẽ khảo sát các liên kết chuyển động dựa trên hệ thống các bậc tự do, hệ tọa độ suy rộng, phân biệt các loại liên kết và ứng dụng lý thuyết giải tích trong tính toán các vận tốc, gia tốc trong hệ cơ học.

9.1.1 Bậc tự do

Tập hợp các thông số **đủ** để xác định được vị trí của cơ hệ trong một hệ quy chiếu xác định, được gọi là các tọa độ suy rộng của cơ hệ.

Các tọa độ suy rộng được kí hiệu là q_1, q_2, \dots, q_m . Các tọa độ suy rộng có thể là các tọa độ Đề các của các chất điểm thuộc cơ hệ, có thể là góc quay, các tọa độ cong...

Bản chất vật lý của tọa độ suy rộng là bất kỳ, do đó thứ nguyên của nó có thể không phải là độ dài như tọa độ Đề các.¹

Vị trí của cơ hệ được xác định nhờ tọa độ suy rộng, nên các tọa độ Decartes của các chất điểm của cơ hệ có thể biểu diễn qua các tọa độ suy rộng:

$$\begin{aligned}x_k &= x_k(t, q_1, q_2, \dots, q_m) \\ y_k &= y_k(t, q_1, q_2, \dots, q_m) \\ z_k &= z_k(t, q_1, q_2, \dots, q_m)\end{aligned}$$

Hoặc viết ở dạng rút gọn:

$$\mathbf{r}_k = \mathbf{r}_k(t, q_1, q_2, \dots, q_m)$$

¹Dựa theo quyển sách "Bài tập Cơ học Tập 2: Động lực học" của giáo sư Đỗ Sanh.

Ta xét trường hợp con lắc đôi, để xác định vị trí của con lắc ta có những tọa độ sau: (ĐANG CẬP NHẬT HÌNH MINH HỌA)

$$\begin{aligned} & (x_A, y_A, x_B, y_B) \\ & (\theta, \phi) \end{aligned}$$

Nhận thấy trong hai tập hợp nêu trên, tập hợp đầu tiên các thông số không độc lập với nhau, quả thực vậy đối với tập hợp thứ nhất:

$$x_A^2 + y_B^2 = l_1^2; (x_B - x_A)^2 + (y_B - y_A)^2 = l_2^2$$

với tập hợp thứ hai, các tọa độ đề các của các chất điểm của cơ hệ được biểu diễn bằng các hệ thức sau:

$$\begin{aligned} x_A &= OA \cos \theta, \\ y_A &= OA \sin \theta, \\ x_B &= OA \cos \theta + AB \cos \phi, \\ y_B &= OA \sin \theta + AB \sin \phi. \end{aligned}$$

Vậy tập hợp (θ, ϕ) là các tọa độ suy rộng **đủ** của hệ con lắc. Còn (x_A, y_A, x_B, y_B) là các tọa độ suy rộng **dư**.

9.1.2 Liên kết Holonom và liên kết phi Holonom

Một phương trình liên kết động học thông thường sẽ có dạng

$$f(\mathbf{q}, \dot{\mathbf{q}}, t) = 0. \quad (9.1)$$

Với $\mathbf{q} = [q_1, q_2, \dots, q_n]$ và $\dot{\mathbf{q}} = [\dot{q}_1, \dot{q}_2, \dots, \dot{q}_n]$ là các tọa độ, tọa độ suy rộng của cơ hệ và đạo hàm bậc nhất (vận tốc) của chúng.

Từ phương trình liên kết trên, ta có thể phân loại các cơ hệ thành một số loại như sau ²:

- **Liên kết holonom (honomic)**, hay còn được gọi là **liên kết hình học, liên kết hữu hạn**, là các liên hệ không phụ thuộc vào các đạo hàm bậc nhất của các tọa độ, tức là

$$f(\mathbf{q}, t) = 0.$$

và ngược lại là **liên kết phi holonom (nonholonomic)**.

- **Liên kết scleronom (scleronomous)**, hay còn được gọi là **liên kết dừng**, là các liên kết không phụ thuộc tường minh vào thời gian (tức là $\partial \mathbf{q} / t = 0$), ngược lại với nó là **liên kết Rheonom (Rheonomous)**, hay còn được gọi là **liên kết không dừng**.
- Liên kết giữ và không giữ...

Trong các ứng dụng kỹ thuật, các cánh tay robot, các cơ cấu tay chi tiết máy thường là các liên kết holonom. Còn các liên kết phi holonom thường xuất hiện trong các hệ mobile robot, máy bay, drone,... Để xác định tọa độ qua các liên kết holonom, ta chỉ cần xác định thông qua các tính chất hình học. Trong khi đó, với các hệ liên kết phi holonom, việc xác định tọa độ của các vật thể trở nên tương đối phức tạp, đòi hỏi ta phải ứng dụng các kỹ thuật định vị ngoài cơ học như sử dụng các cảm biến, sóng điện từ, radar,... Trong tài liệu này, ta sẽ chỉ tập trung vào lĩnh vực cơ lý thuyết, vì vậy, cụ thể ta sẽ chỉ phân tích về các cơ hệ có các liên kết holonom.

²Dựa theo quyển sách "Cơ học giải tích" của giáo sư Nguyễn Quang Đạo.

9.1.3 Ứng dụng đạo hàm toàn phần và ma trận Jacobian trong tính toán vận tốc, gia tốc các điểm của cơ hệ Holonom

Giả sử trong một cơ hệ có n bậc tự do với các tọa độ suy rộng tương ứng là $\mathbf{q} = [q_1, q_2, \dots, q_n]$. Với một tọa độ bất kỳ nào đó có liên kết phụ thuộc vào các tọa độ suy rộng kia theo dạng có thể tách biến được:

$$x = f(\mathbf{q})$$

Ta sẽ có thể tìm vận tốc, tức là đạo hàm bậc nhất của x theo thời gian t theo công thức của đạo hàm toàn phần:

$$x = \frac{\partial f(\mathbf{q})}{\partial \mathbf{q}} \dot{\mathbf{q}} + \frac{\partial f(\mathbf{q})}{\partial t}. \quad (9.2)$$

Đối với các liên kết Holonom $\partial f / \partial t = 0$, nên

$$x = \frac{\partial f(\mathbf{q})}{\partial \mathbf{q}} \dot{\mathbf{q}}. \quad (9.3)$$

9.1.4 Lực bị động trong bài toán liên kết Holonom

9.2 Cơ học Lagrange

9.2.1 Nguyên lý tác dụng tối thiểu

9.2.2 Phương trình Lagrange loại II

9.2.3 Phương trình Lagrange loại I

9.2.4 Động lượng suy rộng

9.2.5 Định lý Noether

9.2.6 Giải phương trình chuyển động bằng phương pháp Runge-Kutta 4

9.2.7 Tính toán lực bị động dựa trên phương trình Lagrange loại 2

9.3 Các lý thuyết cơ học giải tích khác

9.3.1 Cơ học Hamilton

9.3.2 Nguyên lý Gauss về liên kết tối thiểu

9.3.3 Phương trình Appell cho cơ hệ phi Holonom

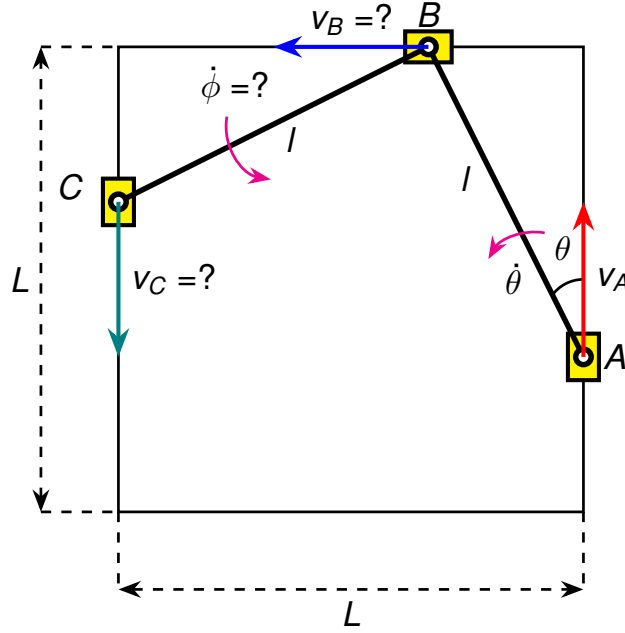
9.4 Bài tập

Chuyển động liên kết

Bài 9.1: Va chạm vuông vắn (Hướng tới VPhO 43)

Hai thanh thẳng đồng chất, cứng, dài l được nối với nhau bằng một bản lề ở đầu thanh. Các đầu của hai thanh cứng này trượt trên khung hình vuông, đặt cố định trong mặt phẳng nằm

ngang, có độ dài cạnh là L (với $\frac{\sqrt{3}}{2}l < L < 2l$). Ta lần lượt gọi 3 điểm đầu các thanh là A, B, C (như hình 9.1). Góc tạo bởi thanh AB và cạnh khung hình vuông có chứa đầu A là θ . Bỏ qua ma sát ở khung vuông, thanh trượt và các bản lề.

Hình 9.1: Khung và các thanh quay.

1. Tìm vận tốc của B, C và vận tốc góc của thanh BC theo θ và vận tốc góc $\dot{\theta}$ của thanh AB .
2. Tại một thời điểm A có vận tốc là v , gia tốc là a , góc $\theta = \theta_0$ thì gia tốc của B là bao nhiêu?

Bài 9.2: Cơ cấu tay quay con trượt (VPhO 2020)

Một cơ cấu cơ khí thanh truyền tay quay (như hình 9.2). Tay quay OA có chiều dài r và quay đều với vận tốc góc ω quanh trục quay cố định O , chiều quay cùng chiều kim đồng hồ. Thanh truyền AB có chiều dài l và điểm B ở đầu thanh gắn với con trượt luôn chuyển động thẳng trên một rãnh nằm ngang. Xét trong hệ quy chiếu gắn với mặt đất, ta cần xác định các đặc trưng động học của thanh AB .

1. Tại thời điểm tay quay OA tới vị trí góc $\widehat{OAB} = \frac{\pi}{2}$, hãy xác định:

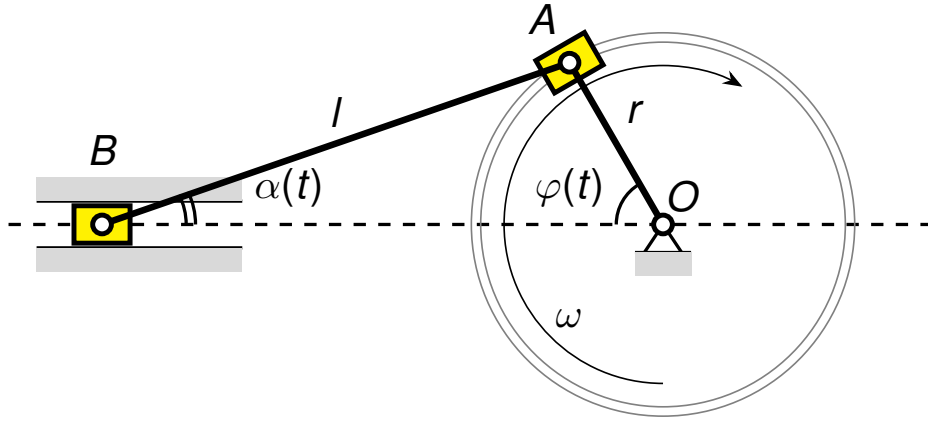
- a, Vận tốc \mathbf{v}_B của đầu B .
- b, Vận tốc góc ω_{AB} của thanh AB .
- c, Gia tốc \mathbf{a}_B của đầu B và gia tốc góc γ_{AB} của thanh AB .

Áp dụng bằng số tính $v_B, \omega_{AB}, a_B, \gamma_{AB}$ với các giá trị $r = 10 \text{ cm}, \omega = 5 \text{ rad/s}, l = 30 \text{ cm}$.

2. Khi tay quay OA tới vị trí ứng với góc $\varphi = \widehat{BOA} = \frac{\pi}{2}$, hãy xác định:

- a, Gia tốc \mathbf{a}_B của đầu B .
- b, Gia tốc góc γ_{AB} của thanh AB .

c, Vị trí M và N trên thanh AB tương ứng với điểm có gia tốc lớn nhất và gia tốc nhỏ nhất. Xác định gia tốc của các điểm đó.

Hình 9.2: Cơ cấu tay quay - con trượt.

3. Khảo sát chuyển động của đầu B của thanh AB theo thời gian t :

a, Viết phương trình vận tốc v_B của điểm B theo thời gian t với $0 \leq t \leq \frac{2\pi}{\omega}$, chọn gốc thời gian $t = 0$ khi $\varphi(0) = 0$.

b, Cơ cấu cơ khí trên cần có điều kiện gì để con trượt dao động điều hòa?

Cơ học Lagrange

9.5 Lời giải

Bài 9.1:

1. Các tọa độ và vận tốc lần lượt được biểu diễn theo θ và $\dot{\theta}$ dưới dạng:

$$x_A = L - l \cos \theta \Rightarrow v_A = \dot{\theta} l \sin \theta.$$

$$x_B = l \sin \theta \Rightarrow v_B = \dot{\theta} l \cos \theta.$$

$$\varphi = \arccos \left(\frac{L - l \sin \theta}{l} \right) \Rightarrow \dot{\varphi} = \dot{\theta} \frac{l \cos \theta}{\sqrt{l^2 - (L - l \sin \theta)^2}}.$$

$$x_C = \sqrt{l^2 - (L - l \sin \theta)^2} \Rightarrow v_C = \dot{\theta} \frac{(L - l \sin \theta) l \cos \theta}{\sqrt{l^2 - (L - l \sin \theta)^2}}.$$

2. Tại thời điểm $v_A = v$ và $a_A = a$, ta có thể tìm lại $\dot{\theta}$ và $\ddot{\theta}$ theo các bước:

$$v = \dot{\theta} l \sin \theta \Rightarrow \dot{\theta} = \frac{v}{l \sin \theta}. \quad (9.4)$$

Đạo hàm $v = \dot{\theta} l \sin \theta$ theo thời gian, ta được

$$a = \ddot{\theta} l \sin \theta + \dot{\theta}^2 l \cos \theta = \ddot{\theta} l \sin \theta + \frac{v^2 \cos \theta}{l \sin^2 \theta} \Rightarrow \ddot{\theta} = \frac{a}{l \sin \theta} - \frac{v^2 \cos \theta}{l^2 \sin^3 \theta}. \quad (9.5)$$

Đạo hàm biểu thức v_B ta tìm được ở phần **a**, theo thời gian

$$a_B = \ddot{\theta} l \cos \theta - \dot{\theta}^2 l \sin \theta. \quad (9.6)$$

Thế $\dot{\theta}$ và $\ddot{\theta}$ từ phương trình trên vào, thay $\theta = \theta_0$, ta tìm được gia tốc của B

$$a_B = \frac{1}{\tan \theta_0} a - \frac{v^2}{l \sin^3 \theta_0}. \quad (9.7)$$

Bài 9.2:

Tuần 10

Bàn Về Giải Một Bài Toán Cơ Học

10.1 Động lực học hệ 1 bậc tự do

10.1.1 "Khối lượng hiệu dụng" trong hệ 1 bậc tự do

10.1.2 Thành phần "gia tốc hướng tâm" đối với hệ tọa độ suy rộng

10.2 Động lực học hệ đa bậc tự do và Robotic

10.2.1 Ma trận quán tính

10.2.2 Phương trình tổng quát trong điều khiển hệ đa vật và ma trận Christoffel

10.3 Điều khiển Robot công nghiệp

10.3.1 Mô phỏng và giải hệ phương trình vi phân trong Robotic

10.3.2 Điều khiển Robot bằng thuật toán PID bù trọng trường

10.4 Động học Robotic

10.4.1 Động học thuận và bảng Denavit-Hartenberg

Bảng 10.1: Tham số Denavit-Hartenberg.

Khớp	θ_i	d_i	a_i	α_i
1	θ_1	d_1	a_1	α_1
2	θ_2	d_2	a_2	α_2
3	θ_3	d_3	a_3	α_3
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
n	θ_n	d_n	a_n	α_n

$$T_i^{i-1} = \begin{bmatrix} \cos \theta_i & -\sin \theta_i \cos \alpha_i & \sin \theta_i \sin \alpha_i & a_i \cos \theta_i \\ \sin \theta_i & \cos \theta_i \cos \alpha_i & -\cos \theta_i \sin \alpha_i & a_i \sin \theta_i \\ 0 & \sin \alpha_i & \cos \alpha_i & d_i \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}. \quad (10.1)$$

10.4.2 Động học nghịch Robotic**10.4.3 Thay thế ma trận Christoffel bằng ma trận hướng tâm/Coriolis - Tích Kronecker**

- Phương trình động lực học tổng quát sử dụng tích Kronecker

$$H(q)\ddot{q} + C(q)\dot{q} \otimes \dot{q} = -\nabla U + F. \quad (10.2)$$

- Ma trận hướng tâm/Coriolis $C(q)$ được tính bằng biểu thức

$$C(q) = \frac{\partial H(q)}{\partial q} - \frac{1}{2} \left(\frac{\partial \text{vec}(H)}{\partial q} \right)^T. \quad (10.3)$$

10.4.4 Bài tập**10.4.5 Lời giải**

Tuần 11

Đo Lường & Xử Lý Số Liệu

- 11.1 Phân tích thứ nguyên và dự đoán quy luật vật vật lý
- 11.2 Bài toán hồi quy và hồi quy tuyến tính
 - 11.2.1 Bài toán hồi quy trong học máy
 - 11.2.2 Hồi quy hàm đơn biến, hàm mất mát và hệ số tương quan
 - 11.2.3 Hồi quy hàm đa biến
 - 11.2.4 Hồi quy đa thức
- 11.3 Tối ưu hàm mất mát
 - 11.3.1 Thuật toán Gradient descent
 - 11.3.2 Các thuật toán tối ưu khác: Newton, Gauss-Newton, Levenberg-Marquardt
- 11.4 Học sâu và mạng Neural
 - 11.4.1 Bài toán phân loại trong học máy
 - 11.4.2 Mô hình mạng Neural
 - 11.4.3 Thuật toán lan truyền ngược

Tuần 12

Tổng Kết

A

Python Cơ Bản

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Ut purus elit, vestibulum ut, placerat ac, adipiscing vitae, felis. Curabitur dictum gravida mauris. Nam arcu libero, nonummy eget, consectetur id, vulputate a, magna. Donec vehicula augue eu neque. Pellentesque habitant morbi tristique senectus et netus et malesuada fames ac turpis egestas. Mauris ut leo. Cras viverra metus rhoncus sem. Nulla et lectus vestibulum urna fringilla ultrices. Phasellus eu tellus sit amet tortor gravida placerat. Integer sapien est, iaculis in, pretium quis, viverra ac, nunc. Praesent eget sem vel leo ultrices bibendum. Aenean faucibus. Morbi dolor nulla, malesuada eu, pulvinar at, mollis ac, nulla. Curabitur auctor semper nulla. Donec varius orci eget risus. Duis nibh mi, congue eu, accumsan eleifend, sagittis quis, diam. Duis eget orci sit amet orci dignissim rutrum.

Giới thiệu

Python là một ngôn ngữ lập trình phổ biến, được tạo ra bởi Guido van Rossum. Với tính đơn giản và dễ đọc, đây là ngôn ngữ thích hợp để nhập môn lập trình. Để bắt đầu, ta có thể tải trực tiếp Python từ trang chủ: [Python Download](#) . Sau khi cài đặt, ta có thể sử dụng Python thông qua các IDE như PyCharm, Visual Studio Code hoặc đơn giản là sử dụng terminal. Chi tiết, hãy tra mạng.

Các bạn có thể dễ dàng tự học Python thông qua các tài nguyên có sẵn trực tuyến như các khoá học trên Youtube hay qua các trang web, chẳng hạn như, [W3School](#) . Các bạn cũng có thể tham khảo các khoá học trên Udemy, Coursera, edX,... hay đọc sâu thêm trên SciPy.

B

Phân Tích Thứ Nguyên

Nam dui ligula, fringilla a, euismod sodales, sollicitudin vel, wisi. Morbi auctor lorem non justo. Nam lacus libero, pretium at, lobortis vitae, ultricies et, tellus. Donec aliquet, tortor sed accumsan bibendum, erat ligula aliquet magna, vitae ornare odio metus a mi. Morbi ac orci et nisl hendrerit mollis. Suspendisse ut massa. Cras nec ante. Pellentesque a nulla. Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Aliquam tincidunt urna. Nulla ullamcorper vestibulum turpis. Pellentesque cursus luctus mauris.